

Jánjel – sógispe

Jánjelge jiger sarp etpey, (T.Jumamuratov, 181-bet).

Болған емес **sógispe**,

Aйтсады degishpe. (T.Jumamuratov, 181-bet).

Ashwlanıw – qızıw

Qalay maqtamasın onı,

Ashwlanbas, qızbas jonı. (T.Jumamuratov, 213-bet).

Joqarıda keltirilgen misallardaǵı dıqqatqa alınǵan sózler sıyaqlı kontekstlik sinonimler qarapayım sóylew tilinde de qollanıla beredi. Degen menen, hár qanday sóz ustasınıń til birliklerinen sheber paydalanıwı, olardıń óz ústinde tinbay izleniwine, kónlikpesine, talantına hám juwapkershiligine baylanıslı.

Ullı shayırlarımız I.Yusupov hám T.Jumamuratov kontekstlik sinonimlerde payda etiwde semantikalıq jaqtan bir-birine mánileri onsha jaqın emes bolǵan sózlerden sinonimlerde payda ete alǵan hám orınlı úylesimli ornalastıra bilgen. Solay etip, sóz tańlawda, onı kórkem súwretlew quralına aylandıra biliwde óz sheberligin xalıqqa tanıtı bilgen shayırlar shıǵarmalarınıń kórkemligin tásiriligin támiyinlew menen birge házirgi qaraqalpaq ádebiy tiliniń rawajlanıwına óz úlesin qosqan. Sózdiń kóp mániligi tiykarında dóregen basqa sinonimler sıyaqlı kórkem sóz sheberleri tárepinen qollanılǵan bunday kontekstlik sinonimler de ulıwma xalıq tilinde jiyi qolanıla beriw nátiyjesinde turaqlı sinonimler qatarına ótip otradı.

Ádebiyatlar

1. Abdinazimov Sh., Pirniyazova A., Shinnazarova S. Házirgi qaraqalpaq ádebiy tili, fonetika, leksikologiya. –T.: 2018. 192-b.
2. Бердимуратов Е. Хэзирги қарақалпақ тили (лексикология). –Нөкис: 1994. 188-б.
3. Юсупов И. Аласатлы дүнья бул. –Нөкис: 1987. 160-б.
4. Жумамуратов Т. Аралға келдим оралып. –Нөкис: «Qaraqalpaqstan» 2015. 324-б.

РЕЗЮМЕ. Mazkur maqolada badiiy so'z ustasi tomonidan qo'llanilgan kontekstli sinonimlar ham asarlar badiiyligi, ta'sirchanligini ta'minlash bilan birga uzoq qo'llanish borasida tilda mutlaq sinonimlarni tashkil etib hozirgi adabiy tilning ham rivojlanishiga ta'sirini o'tkazadiganligi to'g'risida so'z yuritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье констатируется, что контекстуальные синонимы, используемые мастерами художественного слова, наряду с обеспечением художественности и выразительности произведений, в процессе длительного употребления в языке образуют абсолютные синонимы и влияют на развитие литературного языка.

SUMMARY. This article states that the contextual synonyms used by the masters of the artistic word, along with ensuring the artist-ry and expressiveness of works, in the process of long-term use in the language form absolute synonyms and influence the development of the literary language.

ТЕҢЕҮЛЕРДИҢ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯЛЫҚ ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ (ҚАРАҚАЛПАҚ ХАЛЫҚ ҚОСЫҚЛАРЫ МЫСАЛЫНДА)

А.Сайманова - таяныш докторант

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: халқ қўшиқлари, ўхшатиш, ўхшатиш эталони, маданий код, лингвокультурология, миллийлик, менталитет.

Ключевые слова: народные песни, сравнение, эталон сравнения, культурный код, лингвокультурология, национальность, менталитет.

Key words: folk songs, comparison, standard of comparison, cultural code, linguoculturology, nationality, mentality.

Хәрбир халықтың миллийлиги, менталитети, диний хәм дүнъялық көзқараслары оның тилинде жумсала-туғын теңеулерде өз сәулелениуин табады. Қарақалпақ тилиндеги теңеулердиң семантика-стистикалық өзгешеликтери тилиши илимпаз П.Нажимов тәрепинен арнаўлы түрде үйренилди [5]. Өзбек тилиндеги теңеулер Н.Махмудов, Д.Худойберганова, Г.Жуманазарова, М.Йўлдошев, Ф.Усмонов хәм т.б. илимпазлар тәрепинен изертленди. Ал Д.Ашуров мий-нетлеринде болса «Алпамыс» дәстаны вариантла-рындағы теңеулер лингвокультурологиялық көзқараста үйренилди [1]. Дәстүрий теңеулер улыўма миллий мәдениетқа тән болып, хәмме ушын таныс хәм түси-никли болады. Оларда теңеу эталоны сыпатында соци-аллық турмыс пенен байланыслы предметлер, өсимлик, хайуан, кус, аспан денелери атамалары өнимли есапла-нады. Бундай теңеулердин жүзеге келиўинде мәдений кодлар өз алдынча орын табады. Бул болса ата-бабаларымыздың табият пенен үзликсиз байланыста өмир сүргенин көрсетеди [1:13]. Қарақалпақ халық қосықлары тилиндеги теңеулерди де жоқарыдағы изертлеулерге тийкарланып бирнеше топарларға бөлиўге болады.

Қарақалпақ халық қосықлары тилинде өсимлик атамалары менен байланыслы (биоморф кодлы) теңеулер жийи қолланылған. Олардың арасында гүл эталоны жәрдемінде жасалған теңеулер басым көпши-ликти қурайды: *Гүл киби* солған («Қоңыратбай», 203-бет). Бағлардағы қазан ұрған *гүл киби* («Жыламайын ба», 192-бет). *Әл қызыл гүлдей* тербелген («Муң қосықлары», 190-бет). *Қызыл гүлдей* жайнасын («Аль-бом қосықларынан», 145-бет). *Лала гүлдей* жайнасын («Альбом қосықлары», 138-бет). *Гүлдей* жайнатқан жаслық («Альбом қосықлары», 138-бет). *Гүлдей* жай-наған жаслық («Альбом қосықлары», 145-бет). Бағлар-дағы *қызыл гүлдей* жайнаған («Альбом қосықлары»,

147-бет). *Таң гүлдей* доланған (57-бет). Бир қыз едиң *қызыл гүлдей* ашылған («Хэзил-дәлкек қосықлары», 346-бет). Юзиң *гүлге мезер* («Пал болсын», 301-бет). Ишинде сүйгеним *ашылған гүлдей* («Кел кеўлим», 287-бет). *Солған гүлдей* сарғайып тур жалалым («Жеңгежан», 284-бет). Хызмет пенен өстиң болымлы *гүлдей* («Арыўхан», 280-бет). Бағ ишинде *қызыл гүлдек* туташып («Сәўдигим», 277-бет). Сондай-ақ қыз баланы, оның көркин, сын-сымбатын алмаға мезеу халатлары да ушырасалы: Қыз бала келсе камалға, Ол пискен *ал-маға мезер*. («Ақыл нәсият қосықлары», 319-бет). *Алма киби* қызыл жүзли («Бизден сәлем», 132-бет).

Және де халық қосықлары тилинде қаўын, жүўери, мәкке, пахта эталонлы теңеулерди де көриўимизге бо-лады. Бул халқымыздың күн-көриси, турмыс тәризи дийқаншылық пенен тиккелей байланыслы екенлиги-нен дерек береді: Иши түспен *қаўындай* («Бет ашар», 48-бет). Түби айрық *қаўындай* («Бет ашар», 56-бет). Сарғайып пискен *қаўындай* («Айтымал», 50-бет). Аты-здағы *мәккедей* («Көримлик айтым», 37-бет). *Жүўери-ниң күйик басындай* («Көримлик айтым», 38-бет). Хеш мини жоқ *пахтадай* ақ («Қоңырат легендасы», 404-бет).

Адамның бойының узынлығын сыпатлаўда, сондай-ақ арық мәнисин аңлатыў мақсетинде тал, тал шыбық, ақ терек эталонлы теңеулер жумсалған: *Талдай* болған бойларымды жасырды («Муң қосықлары», 189-бет). *Тал шыбықтай* таўланған ағаларым («Муң қосықлары», 181-бет). *Тал шыбықтай* есилгеймен жарыма («Муң қосықлары», 181-бет). *Ақ теректей* ырғалған («Муң қосықлары», 190-бет). *Ақ теректей* ырғатылған бойла-рың («Мухаббат қосықлары», 315-бет).

Қарақалпақ халық қосықлары тилинде *қамыстай*, *баяндай*, *сүйрикттей*, *ақбастай* теңеулері қолланылған, бирақ хэзирги әдебий тилимизде олар сийрек ушыраса-ды, айырымлары қолланылуыдан шығып қалған: Қора-дағы *қамыстайман* («Оның жуўабы», 172-бет). Бас

жүрегим қалтырайды *қамыстай* («Мухаббат қосықлары», 283-бет). Бозға шыққан *баяндай* («Көримлик айтым», 37-бет). *Сүйрикттей* аппақ билекли («Термелер», 368-бет). Сүйрик – пішеннің жаңа шыққан ушлы, жапырақсыз ұақты. Сүйрикттей – аұыспалы мәниде. Узын, жинишке [3:233]. Ойға питкен *ақбастай* («Бет ашар», 51-бет). Ақ бас – шөптің түрі, тикенсиз, ушында дөңгелек ақ үпилдириги гүлдей болып туратуғын өсімлик. Ромашка гүлі тәризли [3:57].

Халық қосықларында *аспан денелери хәм тәбият кубылыслары аты менен байланыслы (космик кодлы) теңеулер* де баршылық. Әсиресе *ай* эталонлы теңеулер жийи қолланылған. Өзбек тилинде *айдай* теңеу эталоны жүдә кең қолланылады. Бул теңеу эталонның семантикалық хәм лингвокультурологиялық жактан төмендегисе түсиндириуге болады: 1. Шырайлы, гөззал. Тийкарынан хаяллар хакқында; 2. Жарқырау, балқыу, ажыралып туруу, күшейиу; 3. Толысыу, және де шырайланыу; 4. Анык, белгили, гүманға орын қалдырмастай дәрежеде анык тилинган. Буннан тыскары хаял гөззаллығын аңлататуғын *он төрт күнлик айдай* тураклы теңеуи де көп ушырасады. Бирак рус лингвомәдениетинде *ай* теңеу эталонының өзбек тилиндеги бул төрт мазмуннан биреуи де жоқ, бул лингвомәдениетта *ай* образы көбинесе ғамлы, кайғылы, сууык көринис пенен байланысады, усы халат рус ментал түсинигинде дәстүрге айланган. Кытай хәм корейслерде болса *ай* эталоны тек унамлы өлшемлерде түсиндириледі, сулыу хаялдың айға уқсатылыуы жүдә кең таркалган [4:15-16]. Каракалпак тилинде де *ай* эталоны жокарыда атап өтилген төрт сыпатты, яғный гөззаллық, толысыу, ажыралып туруу, шырайланыу, аныклық сыяклы мәнилерди аңлатады. Буны халық қосықларында жумсалган мына теңеулерде де көриуимизге болады: *Айдай* болган шырағым-ау («Хәйиу», 252-бет). Көрингенде туўган *айдай* жаркырап («Жеңгежан», 284-бет). Мениң бир ярым бар *айға усаган* («Сәлем», 143-бет). Жолына *айдай* караган («Бет ашар», 58-бет). Он төрттеги *айдай* болып көринген («Сәлем», 143-бет). Он төрттен туўган *ай киби*, келер саллана-саллана («Келер саллана-саллана», 288-бет).

Сондай-ақ, халық қосықларында күн, нур, думан, дауыл сөзлери эталон болып келген космик кодлы теңеулер де қолланылған: *Ай менен күнге теңгердим* («Естелик альбом қосықлары», 153-бет). *Күндей* жамалың көрмеге («Бармекен», 298-бет). *Күндей* күлип барады («Хәйиу қосықлары», 257-бет). Өмирим өтер жарасықсыз *күн киби* («Жыламайын ба», 192-бет). *Нурларындай қуяштың* («Бет ашар», 58-бет). Қабағы үйилген *думандай* («Бет ашар», 59-бет). Аркадан ескен *дауылдай* («Бет ашар», 56-бет).

Хәрқандай халықтың мәдениет турмысында шаруашылық хәм аңшылық әхмийетли орын ийелейди. Каракалпак халқы да әзелден шаруашылық хәм аңшылық пенен шуғылланып келген. Буны биз халық қосықлары тилинде жумсалган *хайуан хәм жәнлик атамалары менен байланыслы (зооморф кодлы) теңеулер* аркалы көриуимизге болады. Өйткени хәрбир халықтың күн-көриси, жасау тәризi, дүньяға болган көзқарасы оның тилинде өз көринисин табады. Бака халықлар сыяклы каракалпак халқының турмысында ат тийкаргы көлик ұазыпсын атқарган. Сонлықтан ат сөзи менен байланыслы теңеулер халық қосықларында баска хайуан атамаларына салыстырғанда өнимли жумсалган. Мәселен, *Тай қуандай* тебискен («Муң қосықлары», 190-бет). Айрылган үйиринен *қулындайман* («Муң қосықлары», 184-бет). Базардан алган *қулындай* («Муң қосықлары», 182-бет). Сууытып қойган *қулындай* («Жоқлау», 212-бет). *Аттай* шап, адаспай тап («Сәлем», 162-бет). Жылыслаган *жорғадай* («Көримлик айтым», 38-бет). Маймак қулап *жорғадай* («Бет ашар», 40-бет). Тебеген *бийедей* жат болмай

(«Көримлик айтым», 33-бет). Қарны бууаз *байталдай* («Бет ашар», 40-бет). Бақшаңыз *жейран киби* («Яр қырмызы кийинипти», 289-бет).

Сондай-ақ *қойдай* теңеуи де жийи ушырасады. Каракалпак халқының миллий-мәдениет көзқарасында ол көбинесе жууас, мүләйим мәнилерин аңлатуу ушын қолланылады. Тилимизде өнимли қолланылатуғын *қой аузынан шөп алмас* фразеологизми де пикиримиздің дәлили бола алады. Тууысқан өзбек халқында да *қойдай* тураклы теңеуи жууас адам мәнисин билдиреди. Бирак бундай теңеу эталоны баска миллий мәдениетларда, яғный тиллерде бар болса да, оларда бул эталон «жууаслық» емес, бәлким баска белгилер ушын өлшем сыпатында қолланылады, бул да өзине тән миллий-мәдениет көзқарас өними есапланады [4:11]. Каракалпак тилинде болса *қойдай* теңеуи *жууас* мәниси менен бирге баска да бирнеше мәнилерди аңлатады: *Қойдай* шуулау – уу-шуу болыу, шуулау. *Қойдай* өриу – жапырылып шығыу, толып кетиу, қаплау. *Қойдай* жууас – мөмин, жууас, ғәрип. *Қойдай* бауызлау, *қойдай* шалыу – кырыу, өлтириу, жоқ кылыу [3:164]. Әхмийетли тәрепи сонда, каракалпак халық қосықларында *қойдай* теңеуи жууас адам мәнисин аңлатуу ушын дерлик жумсалмаган. Керисинше ол шуулатыу, өлтириу, кырыу, жоқ кылыу сыяклы мәнилерди билдирип келген. Мәселен, Душпанларын *қойдай* қылып айдаган («Жокары каракалпаклардың халық қосықларынан үлгилер», 421-бет). Өлип атыр *қойдай* шуулап («Қоңырат легендасы», 403-бет). Қалмақларды *қойдай* қылып шуулатты («Қаракалпак», 386-бет).

Ат хәм қой эталонлы теңеулер менен бирге ешки, ылақ, козы, бузау, ешек, гүрре, ийт сыяклы үй хайуанлары эталон болып келген теңеулер де халық қосықлары тилинде қолланылған: Егиз туўган *ешкидей* («Бет ашар», 50-бет). Баққы *ылақтай* секирген («Бет ашар», 55-бет). Адасқан *қозыдай* маңрайды («Жоқлау», 213-бет). Бозда ойнаган *бузаудай* («Бет ашар», 59-бет). Нокталаган *ешектей* («Бет ашар», 51-бет). Жетим қалган *гүрредей* («Бет ашар», 52-бет). Баспашылар *ийт киби* («Асқар батыр», 407-бет). Демек, каракалпак халқының мәдениет турмысында шаруашылық әхмийетли орын туткан. Бул болса тиллик бирликлерде өз сәулелениуин тапкан.

Үй хайуанлары менен бирге жабайы хайуан атамалары да теңеулердің қурамында жийи гезлеседи. Булардан кийик, марал, сууын, қундыз, қасқыр, қабан, қоян хәм т.б. хайуан хәм жәнлик атамаларын атап өтсек болады: *Ақ кийиктей* секирген үкелерим («Муң қосықлары», 181-бет). *Ақ маралдай* бир бала («Толғау», 31-бет). Раптарыңыз *марал киби* («Яр қырмызы кийинипти», 289-бет). Суудан бир шыққан *сууындай* («Жоқлау», 212-бет). Қасы қара *қундыздай* («Бет ашар», 40-бет). Қамаган соң *аш қасқырдай* көп душпан («Бәйит», 167-бет). Қара таудың *қасықырындай* («Бет ашар», 55-бет). Қамыстан шыққан *қабандай* («Бет ашар», 55-бет). Сары қулақ *қояндай* («Көримлик айтым», 37-бет). Қамауда қалган *сүендей* («Көримлик айтым», 35-бет). Дүзде қалган *бүргедей* («Бет ашар», 52-бет).

Хайуан хәм жәнлик атамалары менен бирге *қус атамалары менен байланыслы (орнитонимикалық кодлы) теңеулер* де халық қосықлары тилинде өнимли жумсалган. Әсиресе бүлбил, тоты, қуу, ғаз, ғарға сыяклы қус атамалары эталон болып келген теңеулер көпшиликти қурайды. Мәселен, *Бүлбилдей* сайратқан жаслық («Альбом қосықлары», 138-бет). *Бүлбилдей* сайраган жаслық («Альбом қосықларынан», 145-бет). Күлиши *мезгер бүлбилге* («Яр қырмызы кийинипти», 289-бет). Хауазың *мезгер бүлбилге* («Яр сени бағман әйлейин», 286-бет). Сайрауын дүзеткен шадлы *бүлбилдей* («Арыұхан», 280-бет). *Тоты киби* дауысыңа бендемен («Бендемен», 153-бет). *Тоты қустай* таранған

(«Бет ашар», 50-бет). *Тоты қустай* сыланып («Термелер», 375-бет). Атаң сениң ақ қуыдай («Көримлик айтым», 34-бет). *Көлдiң ерке қуындай* («Тынық», 311-бет). *Ғаздай* қатар өскен елдер аман ба («Сәлем хат», 174-бет). *Йүришинди мисли қуба газ* етип («Сәудигим», 277-бет). Қанаты сынық *ғарғадай* («Бет ашар», 46-бет). Ийтаякқа қонған *ғарғадай* («Көримлик айтым», 38-бет). Сондай-ақ қораз, тауық, қарлығаш, қумай, тауыс, сунқар, бөдене, қырғауыл киби қус атамалары да теңеулердің қурамында қолланылған: Қақаңлаған *қораздай* («Толғау», 381-бет). Қақалаған *тауықтай* («Бет ашар», 48-бет). *Қалдырғаш қанатыдай*, Қашы бардур яр-яр («Яр-яр», 418-бет). *Қаршығадай* қыяланып («Салланған кимнің ярысаң», 293-бет). Тумағалы *қумай киби* («Келер саллана-саллана», 288-бет). *Тауыс киби* жылға билән бақарсаң («Сәудигим», 277-бет). Ушалмаған *сунқардай* («Бет ашар», 47-бет). *Бөденедей* жорғалап, *Қырғауылдай* қорғалап («Алғыс», 244-бет). Дәли *қустай* талпыйды («Жоқлау», 232-бет). *Қустай* қанат қағып алдына келдим («Кедим», 277-бет).

Жоқарыда аты аталған қус атамалары көпшілікке белгилі, тилде өнімлі қолланылып келмекте. Халық қосықтары тилинде қолланылған айырым қус атамалары менен байланыссыз теңеулер хазирги әдебий тилде актив емес яки қолланыудан шығып қалған. Мәселен, *Ийтелгидей* мойын салып («Гүлзийба қыз гүл яңлды», 300-бет), *Күйгелек киби* көзлери («Гүлзийба қыз гүл яңлды», 300-бет) қатарларында жумсалған *ийтелгидей*, *күйгелек киби* теңеулерин алып қарайық. Ийтелги – жыртқыш қустың бир түри. Ийтке қосып аң алдыруға үйретилген қус [3:265]. Күйгелек – көк ренди, қумырыға тәкаббил бозда қасайтуғын қулардың бир түри. Күйгелек көзлі – көзи сұлуы адам [3:46].

Халық қосықтарында *зат* хәм *бұйым атамалары менен байланыссыз (предмет кодлы) теңеулер* де қолланылған. Олардың арасында қарақалпақ халқының өзине тән миллийлигин сәулелендиретуғын басқур, елтири тон, арба, дуўтар, қобыз сыяқлы бұйым хәм саз әсбап атамалары қолланылған: Ақ боз үйдің *басқурындай* («Бет ашар», 55-бет). *Елтири тонның баўындай* («Ай-тымал», 50-бет). Шықпайтуғын *дуўтардай* («Бет ашар», 47-бет). *Қобызындай* Қыястың («Бет ашар», 58-бет). Көшері бузық *арбадай* («Бет ашар», 46-бет). Көкирегі *арбадай* («Көримлик айтым», 38-бет). Ал предмет эта-

лонлы айырым теңеулер болса хазирги әдебий тилде сийрек қолланылады. Мәселен, Аўзы-басы *лопайдай* («Бет ашар», 52-бет). Лопай – асықтың үлкен түри, бул баспақ, тана, бұға, өгиз, сыйыр хәм ири хайуанлардың аяғында болады, булардың асығын лопай дейди. Аўзы лопайдай – томбайған, үлкен аўыз, бултыйған аўыз, қалың еринли аўыз [3:251].

Соның менен бирге халық қосықтары тилинде аз санда болса да *диний түсиниклер атамасы менен байланыссыз (диний кодлы) теңеулер* ушырасады. Мәселен: Уйқылап жатқан *перидей* («Бет ашар», 47-бет). *Перидей* жылға етер қызы Шымбайдың («Шымбай», 269-бет). *Хұр киби* бәхәр жүзлери («Гүлзийба қыз гүл яңлды», 300-бет). Жылмыңлаған *шайтандай* («Бет ашар», 40-бет).

*Мифологиялық атлар менен байланыссыз (мифологиялық кодлы) теңеулер*де халық қосықтары тилинде сийрек қолланылған: Ер азамат *Рүстем киби* шер болды («Қоңыратбай», 202-бет). *Рүстем дәстандай* қылды ойынды («Қарақалпақ», 386-бет). *Мәжнүн киби* шөлге алып гейинди («Та мен келгенше», 294-бет). *Жүсиптей* сын-сымбатың келген екен («Хәзил-дәлкек қосықтары», 351-бет). *Айдархатай* орады («Асқар батыр», 411-бет). Түриң *әждархаға мегзер* Кегейли («Кегейлинің қазыуы», 392-бет).

Қарақалпақ халық қосықтары тилинде жумсалған теңеулерди үйрениу нәтийжесинде төмендегидей жуўмаққа келдик:

1. Қарақалпақ халық қосықтары тилинде басқа бириклерге салыстырған теңеулер басым көпшіликти қурайлы. Олардаы лингвомәдениет көзқарастан системалы түрде үйрениу әхмийетли.

2. Халық қосықтары тилинде биоморф кодлы теңеулер арасында гүл эталонлы теңеулер өнімлі. Бунда хаял-қызлардың жүзи, қәдди-бойы, инсан өмириниң жаслық шағы, сондай-ақ қызлардың муңы, ишки ой-кеширмелерин сәулелендириуде *гүлдей* теңеуи өнімлі қолланылған.

3. Космик кодлы теңеулер арасында *ай* эталонлы теңеулер тийкарынан хаял гөззаллығын сыпатлау ушын жийи қолланылған.

4. Зооморф кодлы теңеулер ишинде *қойдай* теңеуи лингвомәдениет тәрәпи менен басқаларынан ажыралып турады.

Әдебиятлар

1. Ашуров Д.А. «Алпомиш» достонининг лингвокультурологик хусусиятлари. филол. фан. фалс. д-ри (PhD) дисс. Автореф. –Наманган: 2021.
2. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. V том. Қарақалпақ халық қосықтары хәм салт жырлары. –Нөкис: «Қарақалпақстан». 1980.
3. Қарақалпақ тилинің түсиндирме сөзлиги. I, II, III, IV томлар. –Нөкис: «Қарақалпақстан». 1982, 1984, 1988, 1992.
4. Махмудов Н., Худойберганава Д. Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. –Тошкент: «Маънавият», 2013.
5. Нажимов П.А. Қарақалпақ тилинде теңеулер. –Нөкис: «Қарақалпақстан». 2014.

РЕЗЮМЕ. Мақолада қарақалпақ халқ кўшиқларида қўлланилган ўхшатишлар ва уларнинг юзага келишида маданий кодларнинг аҳамияти ҳақида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о сравнениях, используемых в каракалпакских народных песнях, и о значении культурных кодов в их создании.

SUMMARY. The article deals with the comparisons used in Karakalpak folk songs and the importance of cultural codes in their creation.

INGLIZCHA – O‘ZBEKCHA – RUSCHA KIMYO TERMINLARI LUG‘ATI TAHLILI

Sh.S.Ruzimov – assistent o‘qituvchi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: terminologiya, transkriptsiya, ma‘nodosh, termin, frazeologiya, tanqidiy, takliflar, ishlab chiqmoq, yaxlit tizim, ilmiy.

Ключевые слова: терминология, транскрипция, синоним, термин, фразеология, критически, рекомендации, разрабатывать, целая система, научный.

Key words: terminology, transcription, synonym, term, phraseology, critically, recommendations, work out, whole system, scientific.

Ma‘lumki, lug‘atlar ikki xil bo‘ladi: ensiklopedik va lingvistik. Bu ikki turdagi lug‘atlar lug‘at birliklarining nimaga qaratilgani bilan farqlanadi. Lug‘atga kiritilayotgan birliklar barcha tushunchalarni o‘z ichiga olsa ensiklopedik lug‘at, ma‘lum bir tildagi so‘zlarni o‘z ichiga olsa esa lingvistik lug‘at hisoblanadi. Lingvistik lug‘atlar ham o‘z o‘rnida ikki turga bo‘linadi: tarjima lug‘at va izohli lug‘at.

Tildagi so‘zlarni izohlashga qaratilgan lug‘atlar izohli lug‘at, muayyan tildagi so‘zlarning ikkinchi tilga tarjimasini berishga qaratilgan lug‘atlar esa tarjima lug‘atlar sanaladi.

Hozir ko‘rib chiqmoqchi bo‘lgan lug‘atimiz esa M.Shokirova hamda Sh.Nurullayevlarning inglizcha – o‘zbekcha – ruscha kimyo terminlari lug‘ati bo‘lib mazkur